

Безпекова діяльність та безпековий потенціал підприємства

Умови ведення бізнесу в Україні характеризуються економічною, політичною, соціальною та військовою напруженістю, що суттєво впливає на його ефективність та динаміку розвитку. Розроблення нових систем захисту вимагає формування теоретичної бази, що можливе за умови активізації наукового пошуку в сфері забезпечення безпеки підприємства. Охарактеризовано сутність та ключові параметри безпекової діяльності підприємства. Запропоновано визначення, виокремлено складові, розглянуто принципи та обґрунтовано місце безпекового потенціалу в структурі економічного потенціалу підприємства.

Ключові слова: безпека, підприємство, потенціал, безпекова діяльність, безпековий потенціал.

В.І. ФОСТЯК,

Безопасностная деятельность и безопасностный потенциал предприятия

Условия ведения бизнеса в Украине характеризуются экономической, политической, социальной и военной напряженностью, существенно влияющую на его эффективность и динамику развития. Разработка новых систем защиты требует формирования теоретической базы, которое возможно при условии активизации научного поиска в сфере обеспечения безопасности предприятия. Охарактеризовано сущность и ключевые параметры безопасностной деятельности предприятия. Предложено определение, выделены составляющие, рассмотрены принципы и обосновано место безопасностного потенциала в структуре экономического потенциала предприятия.

Ключевые слова: безопасность, предприятие, потенциал, безопасностная деятельность, безопасностный потенциал.

V. FOSTIAK,

Security activities and safety of potential of the enterprise

The conditions of making business in Ukraine are characterized by economic, political, social and military tensions, which significantly affects its efficiency and development dynamics. The development of new protection systems requires the formation of the theoretical basis, which is possible provided that the scientific search in the field of enterprise security is stepped up. The essence and key parameters of the enterprise's safety are characterized. The definition is proposed, the components are identified, the principles are considered and the place of safety of potential in the structure of the economic potential of the enterprise is justified.

Keywords: security, enterprise, potential, security activities, safety of potential.

Постановка проблеми. Досліджуючи проблему управління безпековою діяльністю підприємств нами було з'ясовано той факт, що з однієї сторони питання безпеки розглядається з моменту свідомого сприйняття людиною навколишнього середовища та себе як його частини, тобто йдеться про погляди відображені в міфах, легендах та релігійних постулатах стародавніх Індії, Єгипту, Греції, Китаю тощо, а з іншої – сучасне безпекознавство, яке узагальнює знання про безпеку різних систем, в т.ч. і суб'єктів господарської діяльності, активно розвивається лише упродовж останніх кількох десятиків років. В Україні стимуляторами формування методологічних засад діяльність по забезпеченню безпеки

підприємства виступають підприємницькі кола, які, в умовах посилення агресивності та складно прогнозованої зміни середовища функціонування, намагаються створити нові системи безпеки, здатні зберегти їх бізнес [5, с. 18].

Аналіз досліджень та публікацій. Розробці питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги приділяють вітчизняні та закордонні вчені, зокрема: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Білько, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Горбулін, В. Духов, М. Ермошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пас-

тернак–Таранушенко, В. Пономаренко, Я. Пушак, Н. Реверчук, О. Терещенко, В. Франчук, О. Черняк, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та інші.

Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць провідних учених, слід зазначити, що у сучасній науковій літературі й практиці господарювання підприємств недостатньо досліджені важливі питання здійснення безпекової діяльності підприємств, зокрема формування їх безпекового потенціалу.

Метою статті є обґрунтування сутності безпекової діяльності та безпекового потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу. Останні десятиліття ознаменувалися формуванням нових наукових напрямів. Так у 80–90-х роках закордонними науковцями була сформована еконосетей – сукупність знань про економічну безпеку, яка охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів: держава – регіон (галузь) – суб'єкт господарської діяльності. В подальшому був виділений екосесент – напрямок, який безпосередньо пов'язаний із економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності. В. Ярочкін обґрунтував теоретичне підґрунтя для ще одного напрямку – секьюритології, який концентрує увагу на забезпеченні безпеки людини [10, с. 25]. Українські науковці спричинилися до обґрунтування теоретичних позицій такого напрямку в сфері безпеки як «безпека життєдіяльності» [7, с. 8], який вивчає можливості забезпечення безпеки людини в оточуючому природньому середовищі. У 2003 р. В. Ліпкан обґрунтував міждисциплінарність безпекознавства під яким він розуміє «своєрідну матрицю наук і наукових напрямів про безпеку, суспільну міждисциплінарну науку, у якій досліджуються загальні та специфічні об'єктивні закономірності організації та функціонування систем безпеки різного класу і розроблюються на підставі їхнього пізнання загальні теоретичні положення, які спрямовані на підвищення ефективності їх функціонування» [3, с. 11].

Останні кілька років характеризуються зростанням інтенсивності наукового пошуку і як результат появою нових напрямів в сфері забезпечення безпеки. Один із таких напрямів пов'язаний із теоретичними дослідженнями проблем захищеності підприємств, що обґрунтовано у працях І. Хоми [9] та А. Горбунової [1], в яких їх автори за-

хищеність пов'язується з механізмом функціонування чи адаптації до змін умов функціонування підприємства, формування й підтримання економічної стійкості, конкурентоспроможності на інноваційній основі. Інший науковий підхід передбачає застосування поняття «безпекова діяльність підприємства». Автором цього терміну можна вважати В. Франчука, який, разом із своїми послідовниками, обґрунтував сутність безпекової діяльності та дав йому визначення як «... форми активного ставлення суб'єктів безпеки до безпекової дійсності, зміст якого полягає у проведенні в ній відповідних змін на основі засвоєння та розвитку безпекової культури. Тобто це діяльність, спрямована на протидію загрозам, відновлення діяльності з метою захисту корпоративних інтересів, збереження цілісності процесів чи системи на основі засвоєння та розвитку безпекової культури» [8, с. 155].

За результатами проведеного дослідження наукового доробку вітчизняних та закордонних науковців було визначено основні підходи до трактування термінів «безпека» та «діяльність», що дозволило окреслити ключові параметри безпекової діяльності підприємства (рис. 1).

Беручи до уваги визначення В. Франчука, вважаємо за доцільне його уточнити й доповнити та представити трактування терміну «безпекова діяльність підприємства» наступним чином: діяльність підприємства, у співпраці із зовнішніми суб'єктами безпеки, для забезпечення власної динамічної стійкості функціонування та формування безпечних умов розвитку через захищеність від дії зовнішніх й внутрішніх загроз та мінімізацію ризиків.

Вважаємо, що застосування терміну «безпекова діяльність підприємства» є актуальним та обумовлюється такими важливими моментами:

- існування будь-якої соціально-економічної системи, в т.ч. підприємства, є можливими лише у випадку забезпечення її безпеки;
- досягнення інтересів, в т.ч. для підприємства – отримання прибутку, можливе у випадку розвитку, який неможливий без формування безпечних умов;
- держава бере на себе зобов'язання по забезпеченню безпеки первинної ланки національної економіки, але говорити про ефективність такої діяльності в поточних умовах нашої країни складно. Окрім цього, безпекова діяльність держави не забезпечує протидію усім ризикам та загрозам;

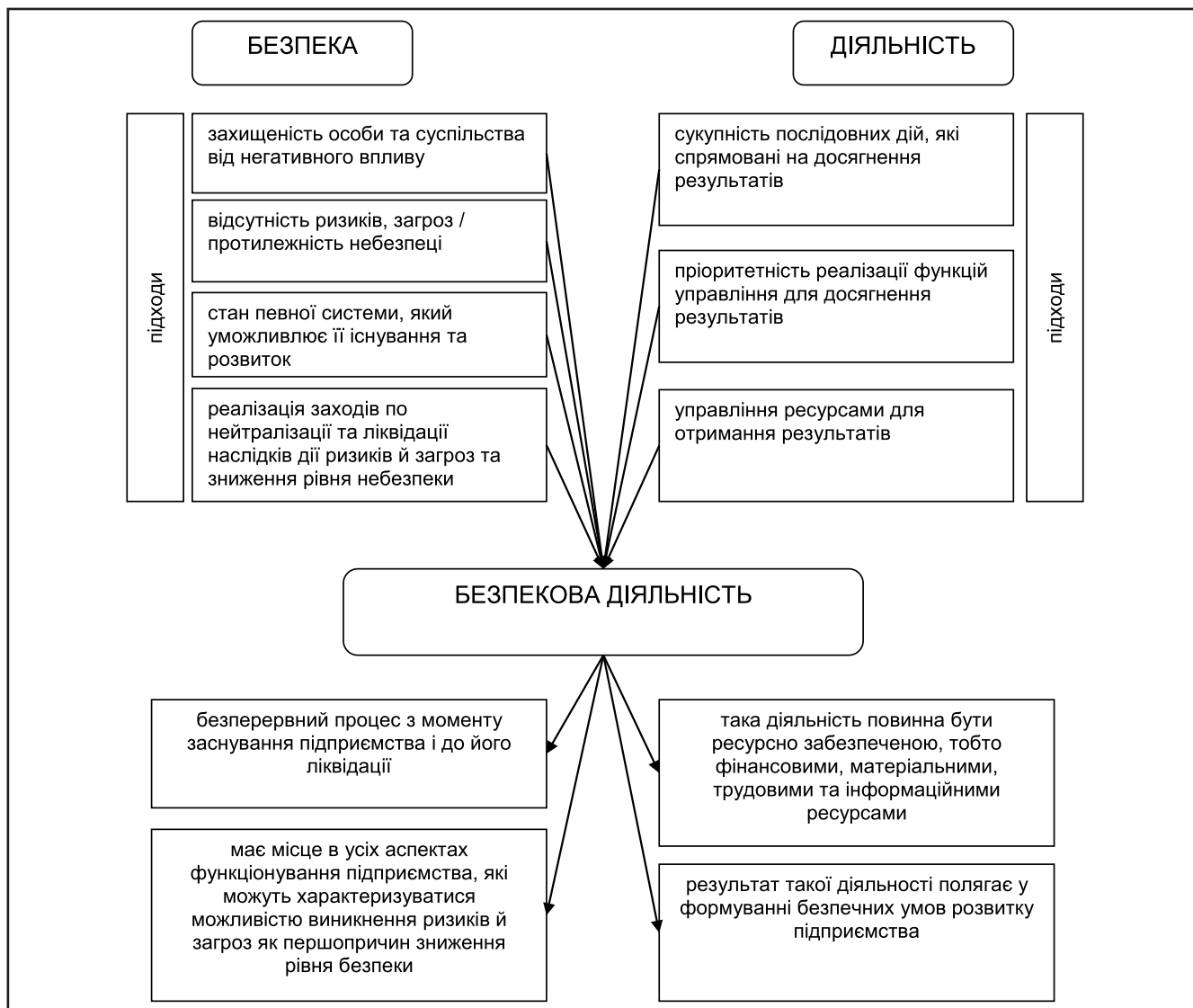


Рисунок 1. Параметри безпекової діяльності підприємства, сформовано автором

– в основі підприємницької діяльності лежить принцип самостійності, який з однієї сторони обмежує втручання державних органів управління, а з іншої, у відповідності до теорії самозбереження, забезпечення захищеності підприємства як системи, є його основною функцією;

– безпекова діяльність не є аналогом «операційної», «інвестиційної» чи «фінансової», вона уможливує їх здійснення.

Досягнення цих цілей безпекової діяльності, які в загальному передбачають моніторинг рівня безпеки, мінімізацію ризиків, ідентифікацію і протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам можливе за наявності необхідних здібностей, ресурсів та засобів, тобто сформованого потенціалу – безпекового потенціалу підприємства. Відтак обґрунтуємо сутність терміну «безпековий потенціал підприємства».

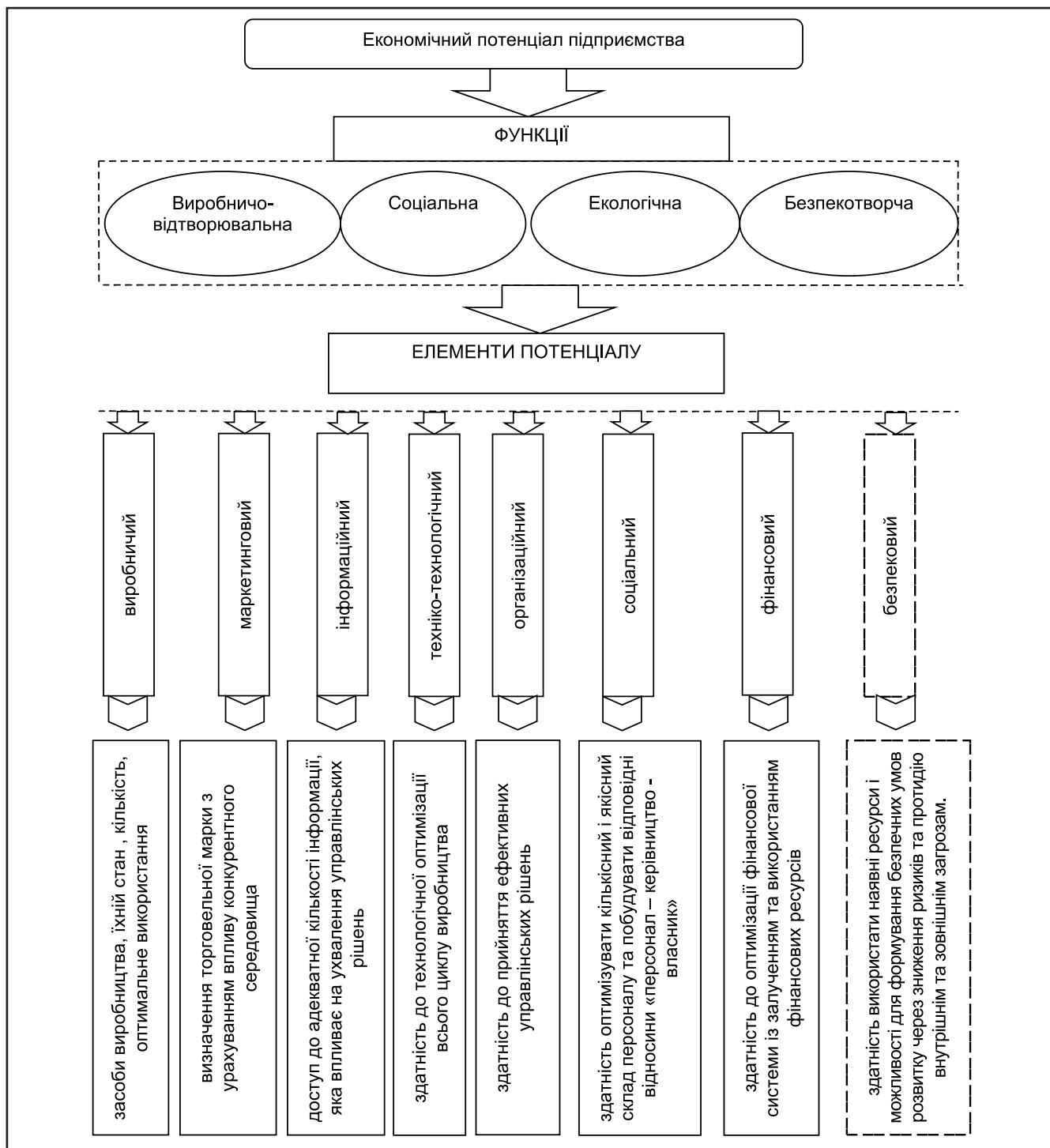
Розпочнемо з того, що поняття «потенціал» почало застосовуватися в кінці 70-х на початку 80-х років XX ст.. і на першому етапі трактувалося виходячи із перекладу «potentia» – сила, потужність. В подальшому розуміння цього терміну зазнало суттєвого переосмислення, але серед науковців значна частина прихильників так званого «ресурсного» підходу, який передбачає зосередження уваги на основних ресурсах підприємства. Для прикладу, Ф. Євдокимов та О. Мізіна стверджують, що потенціал підприємства виражається наявними ресурсами та можливостями, а також тими ресурсами і можливостями, які можуть бути мобілізовані для досягнення певної цілі [2, с. 25].

З'ясовано, що в економічній літературі термін «економічний потенціал підприємства» тотожний поняттю «потенціал підприємства». Сьогодні на-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

явна дискусія щодо структури економічного потенціалу підприємства. В цьому аспекті виділяють кілька ключових підходів: ресурсний (передбачає визначення видів потенціалу у відповідності до складових ресурсів: кадровий, фінансовий, матеріальний, інформаційний і т.д.), функціональний (в основі лежать основні види діяльності підприємства: маркетинговий, виробничий, логістичний,

управлінський і т.д.) та змішаний (певна комбінація ресурсного та функціонального підходів). Попри наявність суттєво відмінних точок зору, вважаємо за доцільне приділити увагу результатам наукового пошуку С. Ареф'єва, який обґрунтував необхідність виділення чотирьох функцій економічного потенціалу підприємства: виробничо-відтворювальну, соціальну, екологічну та безпекову.



Рисунк 2. Сутність і складові економічного потенціалу підприємства, сформовано і доповнено на основі [4, с. 15; 6, с. 43], виділено авторську позицію

ворчу [4]. Наявність останньої – безпекотворчої – є важливим моментом для обґрунтування теоретичних засад здійснення безпекової діяльності підприємства. Поруч з цим С. Арефев серед елементів економічного потенціалу виділяє: організаційний (кадровий, мотиваційний, комунікаційний та ресурсний), виробничий (виробничо-технічний й технологічний) та інноваційно-інформаційний (науково-технічний та ініціативно-ризиковий). На нашу думку, в цій структурі доцільно було, у відповідності до змісту та переліку функцій, виділити і безпековий потенціал.

У нашому трактуванні, беручи до уваги здійснене узагальнення та викладені вище власні міркування щодо безпекової діяльності, безпековий потенціал підприємства – це сукупна здатність використати наявні ресурси і можливості для формування безпечних умов розвитку через зниження ризиків та протидію внутрішнім та зовнішнім загрозам. Відтак сутність і складові економічного потенціалу підприємства можна подати в графічному вигляді наступним чином (див. рис. 2).

На нашу точку зору, для здійснення безпекової діяльності доцільно формувати власну службу безпеки, а також тісно співпрацювати із правоохоронними органами та приватними охоронними фірмами. Таке поєднання уможливує ефективне використання власних ресурсів із можливістю досягнення ключових цілей безпекової діяльності.

Вважаємо за доцільне виокремити наступні основні складові безпекового потенціалу:

- персонал підприємства в загальному, спеціалізовані та напівспеціалізовані підрозділи, між якими чітко розподілені функції по забезпеченню безпеки підприємства;
- матеріально-технічні та фінансові ресурси, які необхідні для реалізації безпекової діяльності на підприємстві;
- сприятливий організаційний клімат, який передбачає взаємодію внутрішніх суб'єктів безпеки та співпрацю із зовнішніми суб'єктами для досягнення цілей безпекової діяльності.

Наступним важливим методичним аспектом є формування безпекового потенціалу підприємства, який на нашу точку зору є процесом виявлення наявних ресурсів та можливостей, їх структуризація та формування організаційних форм для ефективного використання в безпековій діяльності. Як зазначалось вище, безпекова

діяльність підприємства передбачає тісну співпрацю із зовнішнім суб'єктами безпеки, що вимагає налагодження взаємозв'язків та узгодження варіантів реалізації дій в кожній окремій ситуації.

Формування безпекового потенціалу повинно здійснюватися із врахуванням наступних принципів:

- альтернативності, тобто при виконанні певного завдання в сфері безпекової діяльності підприємства повинні бути враховані можливі варіанти із використанням усього персоналу, напівспеціалізованих та спеціалізованих підрозділів, зовнішніх суб'єктів, зокрема правоохоронних органів та приватних охоронних фірм;
- динамічності, тобто непостійності значень наявних ресурсів та можливостей;
- комбінаційності в застосуванні різних ресурсів та можливостей, що уможливує виконання визначених завдань;
- пропорційності до основних параметрів й показників розвитку підприємства та потреб в захисті від негативного впливу зовнішнього середовища та необхідності посилення контролю за внутрішніми процесами;
- ефективності, яка полягає перш за все в зниженні ризиків при прийнятті рішень через подолання невизначеності, тобто підготовку необхідного інформаційного підґрунтя, зменшенні втрат від реалізації внутрішніх та зовнішніх загроз шляхом своєчасного їх виявлення, протидії та ліквідації наслідків.

Висновок

Підводячи підсумки доцільно ще раз підкреслити, що необхідність здійснення безпекової діяльності спричинена самою сутністю підприємництва, наявністю ризику та несприятливого середовища функціонування, що виражається через реалізацію загроз, дія яких спричиняє зростання небезпеки, а відтак і може спричинити кризовий стан, тобто руйнування підприємства як соціально-економічної системи. Забезпечення безпечних умов розвитку можливе шляхом формування безпекового потенціалу, який повинне відповідати масштабам та специфіці господарської діяльності підприємства, поєднуючи внутрішні ресурси й можливості із взаємодією із зовнішніми суб'єктами безпеки.

Зважаючи на важливість безпекової діяльності для функціонування кожного вітчизняного підпри-

ємства, вважаємо за доцільне в подальшому приділити увагу поглибленню теоретико-методичних положень та обґрунтуванню прикладних підходів реалізації безпекової діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Горбунова А. В. Управління економічною захищеністю підприємства : теорія і методологія : моногр. / А. В. Горбунова. — Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2017. — 240 с.

2. Євдокимов Ф. І. Дослідження категорії «економічний потенціал промислового підприємства» / Ф. І. Євдокимов, О. В. Мізіна // Научные труды ДонНТУ. — Сер. Экономическая. — 2004. — Вып. 75. — С. 54–59.

3. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення / В. А. Ліпкан. — К.: Текст, 2003. — 180 с.

4. Михайленко В. М. Формування організаційного потенціалу розвитку економічної безпеки підприємств : моногр. / В. М. Михайленко, С. О. Арефев. — Львів : укр. акад. друкарства, 2010. — 224 с.

5. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : моногр. / за заг. ред. А. М. Штангreta. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. — 276 с.

6. Отенко І. П., Механизм управления потенциалом предприятия : науч. изд. / И. П. Отенко, Л. М. Малярец. — Харьков : Изд-во ХГЭУ, 2003. — 220 с.

7. Сафонов А. И. Безопасность (производственная, экологическая, техногенная) / А. И. Сафонов. — Донецк: ДонНУ, 2007. — 104 с.

8. Франчук В. І. Безпекова діяльність: системний підхід / В. І. Франчук, П. Я. Пригунов, С. І. Мельник // Науковий вісник ЛДУВС. — 2017. — №1. — С. 154–163.

9. Хома І. Б. Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства : моногр. / І. Б. Хома. — Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2012. — 504 с.

10. Ярочкин В. И. Секьюритология. Наука о безопасности жизнедеятельности / В. И. Ярочкин. — М.: Осъ-89, 2000. — 400 с.

References

1. Horbunova, A. V. (2017), *Upravlinnya ekonomichnoyu zakhyshchenistyu pidpryyemstva : teoriya i metodolohiya* [Management of economic security of the enterprise: theory and methodology]. Zaporiz'kyy natsional'nyy universytet, Zaporizhzhya, [in Ukrainian].

2. Yevdokymov, F. I., Mizina, O. V. (2004), *Doslidzhennya katehoriyi «ekonomichnoyu potentsial promyslovoho*

pidpryyemstva» [Research of category «economic potential of industrial enterprise»]. *Nauchnye trudy DonNTU*. 2004, Vol. 75: 54–59 [in Ukrainian].

3. Lipkan, V. A. (2003), *Natsional'na bezpeka Ukrayiny: normatyvno-pravovi aspekty zabezpechennya* [National Security of Ukraine: Regulatory and Legal Aspects of Security]. *Tekst*, Kyiv, [in Ukrainian].

4. Mykhaylenko, V. M., Arefyev, S. O. (2010), *Formuvannya orhanizatsiynoho potentsialu rozvytku ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv* [Formation of organizational potential of economic security development of enterprises]. *Ukr. akad. drukarstva*, L'viv, [in Ukrainian].

5. Shtanhreta, A. M. (2017), *Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju pidpryyemstva* [Accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise]. *Ukr. akad. drukarstva*, L'viv, [in Ukrainian].

6. Otenko, I. P., Maljarec, L. M. (2003), *Mehanizm upravlennya potencialom predpriyatija* [Enterprise Potential Management Mechanism]. *Izd-vo HGJeU*, Har'kov, [in Ukrainian].

7. Safonov, A. I. (2007), *Bezopasnost' (proizvodstvennaja, jekologicheskaja, tehnogennaja)* [Safety (industrial, environmental, technogenic)]. *DonNU*, Doneck, [in Ukrainian].

8. Franchuk, V. I., Pryhunov, P. Ya., Mel'nyk, S. I. (2017), *Bezpekova diyal'nist': systemnyy pidkhid* [Security activities: a systematic approach]. *Naukovyy visnyk LDUVS*. 2017, Vol. 1: 154–163 [in Ukrainian].

9. Khoma, I. B. (2012), *Formuvannya ta vykorystannya system diahnostryky ekonomichnoyi zakhyshchenosti promyslovoho pidpryyemstva* [Formation and use of systems of diagnostics of economic protection of an industrial enterprise]. *Vyd-vo L'viv. Politekhnyky*, L'viv, [in Ukrainian].

10. Jarochkin, V. I. (2000), *Nauka o bezopasnosti zhiznedejatel'nosti* [The Science of Life Safety]. *Os'-89*, Moskva, Rossijskaja Federacija [in Russian].

Дані про автора

Фостяк В.І.,

аспірант, Львівський державний університет внутрішніх справ

Данные об авторе

Фостяк В.И.,

аспірант Львовский государственный университет внутренних дел

Data about the author

Fostiak V. Postgraduate Lviv State University of Internal Affairs., m. Lviv